

Basarabia

POTSDAMER BIBLIOTHEK ÖSTLICHES EUROPA
GESCHICHTE

Ute Schmidt

Basarabia

Coloniștii germani de la Marea Neagră

Traducere din limba germană de Cristina GROSSU-CHIRIAC

CARTIER

deutsches
KULTURFORUM
östliches Europa

Datele istorice ale evenimentelor din Rusia corespund calendarului iulian, folosit acolo până la 1 februarie 1918. Pentru a afla data în conformitate cu calendarul gregorian, trebuie adăugate 11 zile pentru secolul al XVIII-lea, 12 zile pentru secolul al XIX-lea și 13 zile pentru secolul al XX-lea. Datele după 1 februarie 1918 sunt redată în conformitate cu stilul nou, corespunzând, așadar, calendarului gregorian.

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.
Tel./fax: 022 24 05 87, tel.: 022 24 01 95. E-mail: cartier@cartier.md

Colecția *C(art)ier* este coordonată de Vitalie Coroban
Redactor de specialitate: Dr. Cristian Cercel
Editor: Gheorghe Erizanu
Lector: Valentin Guțu
Coperta: Hana Kathrin Stockhausen
Imaginile copertii: Ute Schmidt, Gospodărie țărănească germană din Nicolaevca Nouă/Friedrichsdorf, anii 1930
Design/tehnoredactare: Tatiana Cunup
Prepress: Editura Cartier
Tipărită la Combinatul Poligrafic

Ute Schmidt
Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră
Ediția I, aprilie 2014

© 2014, Editura Cartier pentru prezenta versiune românească.
Toate drepturile rezervate.
Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Bessarabien. Deutsche Kolonisten am Schwarzen Meer
© 2008, 2012 Deutsches Kulturforum östliches Europa e. V.
Berliner Straße 135
D-14467 Potsdam
www.kulturforum.info
Forumul Cultural German pentru Europa de Est este finanțat de Reprezentanta Guvernului Federal pentru Cultură și Media conform unei hotărâri a Bundestagului.
Editarea acestei lucrări a fost posibilă datorită sprijinului financiar acordat de Goethe-Institut Bukarest din Chișinău.
The translation of this work was supported by a grant from the Goethe-Institut which is funded by the German Ministry of Foreign Affairs.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții
Schmidt, Ute. Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră / Ute Schmidt; trad. din lb. germ.: Cristina Grossu. – Chișinău: Cartier, 2014 (Combinatul Poligrafic). – 420 p. Tit. orig.: Bessarabien. Deutsche Kolonisten am Schwarzen Meer. – Apare cu sprijinul financiar acordat de Goethe-Institut Bukarest din Chișinău. – 500 ex.

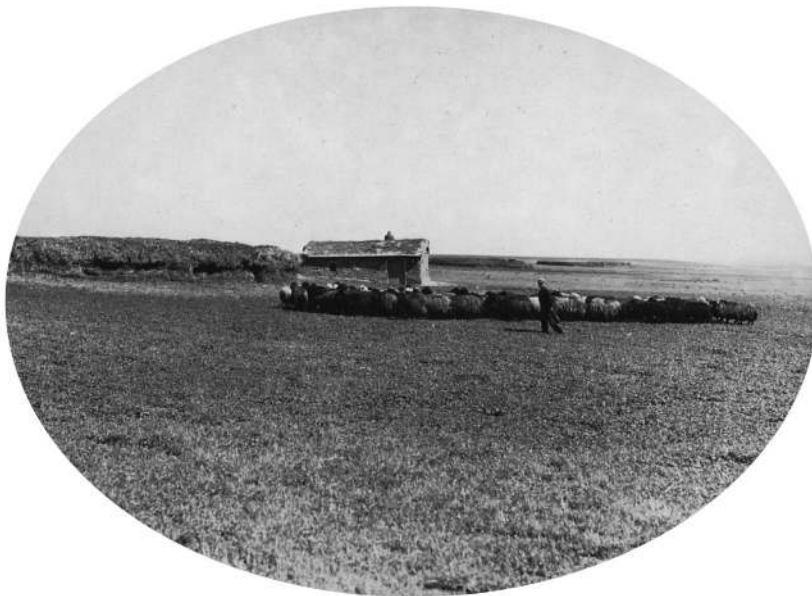
ISBN 978-9975-79-765-8.
94(478)(=112.2)“17/18”
S 34

Cuprins

Coloniști – Repatriati – Refugiați	9
Cezuri și cotituri istorice (13) • Mentalitate și „capital cultural” (16) • „Zestrea” imigranților: experiența profesională, mobilitatea, spiritul de pionierat(16) • Privilegii și autonomie locală: coloniștii ca experiment-model (17) • Etica protestantă, climatul social, sistemul de învățământ (17) • Conservatorism și inovație (19) • Conviețuirea cu alte naționalități (20)	
Țara dintre două fluvii, pe malul Mării Negre.....	37
Istoria unui peisaj (39) • Pontos Euxeinos – „Marea ospitalieră” (39) • <i>Gorganele</i> (41) • <i>Tyras – „orașul alb” de pe Nistru</i> (43) • „Terra Bassarabum” (44) • Războaiele ruso-turce din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea (46) • Basarabia sub stăpânire rusească (47) • Grâнарul din stepă (48) • <i>Exil la Marea Neagră: Publius Ovidius Naso</i> (52) • <i>Exil în Basarabia: Aleksandr Pușkin</i> (53)	
Politica rusă de colonizare în regiunea Mării Negre la începutul secolului al XIX-lea.....	55
Rusia și Württembergul – relații dinastice (60)	
Imigrarea coloniștilor germani în Basarabia.....	65
„Coloniștii din Varșovia” (65) • <i>Apelul lui Alexandru I către germanii din Ducatul Varșoviei din 29 noiembrie 1813</i> (66) • Emigrarea din Württemberg (68) • Situația politică din Württemberg: absolutism și război (69) • Motive religioase: „Chiliaștii” și „separatiștii” (71) • „Chiliaștii” și „sioniștii” (73) • Motive economice ale emigrării (74) • Marea coloană chiliastă din 1817 (75) • Proiectul apostolic de colonizare al lui Ignaz Lindl (78) • <i>Refugiul în Imperiul Țarist. Ignaz Lindl</i> (81) • Catolici și reformați (82) • Așezări germane în nordul Basarabiei (82)	
Colonii-mamă germane în Basarabia și împărțirea pământului Coroanei.....	85
Coloniile-mamă (85) • Fondarea și construirea coloniilor-mamă (88) • Condițiile de colonizare ale „coloniștilor varșovieni” (1814-1816) (89) • Comuna „chiliaștilor” – Teplița (1817–1818) (92) • Comunitatea religioasă a lui Ignaz Lindl în Sărata (1822–1823) (93) • Denumirile coloniilor germane (96)	
Administrația specială și autonomia locală.....	101
„Comitetul de asistență pentru coloniștii din Rusia de Sud” (101) • Control și promovare din partea autorității coloniale (104) • Coloniile ca experiment-model (107) • Organizarea agrară, autoadministrarea locală și ordinea vieții comunitare (107) • Structuri ale autonomiei locale (110)	

Religia și viața bisericească.....	115
Nereguli bisericești în jurul anului 1818 (116) • Sărata – focarul „mișcării de deșteptare” (118) • <i>Pietismul în Württemberg</i> (121) • Lupta pentru cartea de cântări bisericești (122) • <i>Separatismul</i> (124) • Separatismul religios în Basarabia (125) • Pastorii în viața comunitară a germanilor în Basarabia (128) • Construcția bisericilor (131) • Reformați și baptiști (132) Comunitățile romano-catolice (133) Azilul lui Alexandru – muncă socială, îngrijirea bolnavilor (133) Etica protestantă (138)	
Sistemul educațional german din Basarabia.....	145
Școlile bisericești comunale (146) • „Școala werneriană” – seminarul pedagogic evanghelic din Sărata (152) • Gimnaziile din Tarutino (162)	
Agricultura, creșterea animalelor și viticultura.....	167
<i>Cernoziomul</i> (168) • Clima de stepă (169) • Modernizarea agriculturii (172) • Punctele forte ale producției (175) • Cerealele (175) • Șeptelul și creșterea vitelor (176) • Căii coloniștilor (176) • Creșterea bovinelor (179) • Viticultura (180) • <i>Soiurile de viță-de-vie cultivate în Basarabia</i> (184)	
Meșteșugurile, industria, comerțul, infrastructura	185
Comerțul, producția meșteșugărească, industria (185) • <i>Extragerea sării pe malul Mării Negre la Tuzla</i> (193) • Comerțul și piețele (196) • Energia, infrastructura, transportul (201)	
Viața la țară.....	205
Amenajarea satelor și tipurile de sate (205) • Casa și curtea (207) • <i>Tipuri de sate</i> (208) • Viața de zi cu zi și munca pe parcursul anului (216) • Structura familiei (218) • Sănătatea (220) • Condițiile de viață într-un sat german prin 1938 (221) • Boli, cauze de deces, accidente (222) • Alimentația și bucătăria (222) • Condițiile de trai, îmbrăcămintea, igiena (225)	
Datini și cultură	227
Îmbrăcăminte și port național (227) • Sărbători și festivități bisericești (230) • „Șvabii” și „cașubii” (232) • Obiceiuri populare (233) • Ajutorul între vecini și gândirea comunitară (236) • Asociațiile, presa, educația publică și cultura (238) • Timpul liber și recreerea la Marea Neagră (245) • <i>Vânătoarea de lupi</i> (245)	
Evoluția demografică și repartiția social-profesională a germanilor în Basarabia.....	247
Fondarea coloniilor-fiice (249) • Emigrări și migrația continuă din Basarabia (250) • <i>Emigrări din comuna Lichtental</i> (252) • Repartiția profesională (252) • Tipuri de comune, proprietatea de pământ și modul de stabilire (253) • Coloniile-mamă (253) • Coloniile-fiice (254) • Comunele formate ca urmare a reformei agrare din 1920 (254) • Repartiția etnicilor germani în Basarabia anulului 1930 (256)	

Germanii în Basarabia multiethnică.....	257
Populația Basarabiei la începutul secolului al XIX-lea (257) • Conviețuirea cu alte naționalități (260) • Moldovenii (261) • Ucrainenii (262) • Rușii (263) • Lipovenii (263) • Evreii (265) • Bulgarii (266) • Găgăuzii (268) • Țiganii (268) • Armenii (268) • Germanii (268) • Comunicarea interetnică (271)	
De la anularea administrării speciale în 1871 până la revoluția din februarie 1917.....	277
Anularea privilegiilor pentru coloniști (278) • Politica rusă de modernizare (280) • Rusificarea și repressiunile din 1880 în Basarabia (281) • Sub sabia lui Damocles a expropriării și deportării (284)	
Basarabia sub stăpânire românească, 1918-1940	289
Autonomie sau anexarea Basarabiei la România? (290) • Germanii din Basarabia în cadrul „României Mari” (293) • Economia și circulația (294) • Reforma agrară (294) • <i>Răscoala de la Tatarbuniar din 1924</i> (296) • Periclitarea autonomiei culturale (298) • Drepturile minorităților și românizarea (301) • Reprezentarea intereselor culturale și organizarea politică a germanilor din Basarabia (305) • „Mișcarea de înnoire” din Basarabia (306)	
Repatrierea, refugiul și integrarea în Germania postbelică	309
Pactul Hitler-Stalin din 1939 și anexarea Basarabiei în iunie 1940 (310) • Interimatul sub ocupație sovietică (310) • Repatrierea (312) • Viața în lagăre (324) • „Acasă în Reich”? Repatrierea și politica nazistă (327) • Refugierea din ianuarie 1945 (331) • După 1945: integrare fără revanșism (345)	
Basarabia după 1940 până astăzi: impresii dintr-o țară divizată	349
Anexă	
Împrumuturile lingvistice în limbajul uzual al germanilor din Basarabia (381) Tabel cronologic (386) Bibliografia (396) Registrul personalităților (404) Registrul localităților și concordanță (411) Indicele imaginilor (417) Registrul tabelelor (418) Despre autoare (419)	
Tabele color	
Vederi din Basarabia de astăzi, partea I (21) Hărți privind apartenența social-politică a Basarabiei (1812-1940) și structura etnografică (141) Fotografii istorice din timpul repatrierii din toamna anului 1940 (333)	
Vederi din Basarabia de astăzi, partea a II-a (353)	

Coloniști – Repatriați – Refugiați

Etnicii germani din Basarabia au fost ultimul grup de imigranți germani stabiliți în Rusia în timpul colonizării de stat din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. După victoria rușilor asupra turcilor în 1812, țarul Alexandru I a apelat la coloniști străini pentru a „popula” sudul pustiu al recent dobânditei provincii Basarabia și pentru a valorifica economic ținutul de pe coasta de nord-vest a Mării Negre. În peisajul de stepă, pe atunci pustiu, dar rodnic, coloniștii

germani, originari preponderent din sud-vestul Germaniei, au creat, în decurs de 125 de ani, peste 150 de comunități și așezări prospere. Ei s-au stabilit în mijlocul unei populații multinaționale, cu care au conviețuit pașnic.

După încheierea Primului Război Mondial, căile etnicilor germani din Basarabia s-au despărțit de cele ale altor germani din Rusia: în 1918, regiunea lor a trecut sub stăpânire română, și nu sub dominație sovietică. Germanii basarabeni (pe atunci circa 80 000 de persoane) făceau acum parte din grupul etnic al germanilor din „România Mare”, care, în perioada

▲ Oi în fața unui ocol în stepa basarabeană, fotografie istorică

- Regiuni cu populație majoritară germanofonă
- Regiuni/întuturi cu o populație germanofonă minoritară
- Frontiera de stat
- Granițe ale regiunilor istorice

interbelică, constituia aproximativ 4% din populația României (în total, în jur de 750 000 de germani).

Desigur, etnicii germani din Basarabia, Bucovina, Dobrogea, sașii din Transilvania și șvabii din Banat și Satu Mare se deosebeau între ei prin origine și istoria colonizării, prin componența confesională și socială, prin caracterul cultural-istoric, prin modurile de gospodărire și prin mentalitate. Spre deosebire de Transilvania, în Basarabia, de exemplu, în perioada scurtă de colonizare a germanilor nu s-a putut constitui o cultură urbană. Până la repatrierea din 1940, modul lor de trai a fost determinat de agricultură: ei înșiși se percepeau drept „coloniști”. În cultura lor țărănească, înrădăcinată în pietism, un rol de frunte îl jucau pastorii și învățătorii, precum și alți oameni cu studii sau notabilități.

În anul 1940, istoria coloniilor germane din Basarabia s-a încheiat brusc. La sfârșitul lunii iunie 1940, un ultimatum sovietic a obligat România să evacueze acest ținut în decurs de trei zile. Pe 28 iunie, Armata Roșie a intrat în Basarabia și în Bucovina de Nord. Drept premisă pentru anexarea sovietică a servit Tratatul de neagresiune germano-sovietic, semnat cu un an înainte, pe 23 august 1939, între Reichul German național-socialist și URSS stalinistă, așa-numitul Pact Molotov-Ribbentrop. Un protocol

adițional secret al acestui tratat conținea înțelegerea ambelor state privind delimitarea zonelor de influență politică în estul și sud-estul Europei, reprezentantul german, ministrul de Externe Joachim von Ribbentrop, declarând „dezinteresul politic total” al guvernului său față de Basarabia.

După ce Uniunea Sovietică, prin ocupația din iunie 1940, trecuse la fapte, populația germană a Basarabiei (în jur de 93 500 de persoane), pe baza acordului germano-sovietic cu privire la repatrierea germanilor din Basarabia și Bucovina de Nord până în octombrie-noiembrie 1940, semnat la 5 septembrie 1940, a fost strămutată din patria sa de reprezentanții VoMi (Oficiul de intermediere pentru etnicii germani din străinătate), un serviciu din cadrul SS. Repatrierii au fost transportați în nave pe Dunăre spre lagăre intermediare din Iugoslavia, apoi pe calea ferată în circa 800 de „lagăre de observare” în „Vechiul Reich”, în Austria și în regiunea Sudeților. După lungi sejururi, în 1941-1942, germanii basarabeni au fost stabiliți, în cea mai mare parte, în Polonia, pe atunci ocupată de Wehrmachtul german, așa cum se procedase, înaintea lor, și cu germanii din Țările Baltice, din Volânia și Galiția. Puțin mai târziu, în ianuarie 1945, la fel ca alte milioane de refugiați originali din alte ținuturi, ei au fost nevoiți să fugă spre vest din fața Armatei Sovietice, care înainta. Etnicii germani din Basarabia erau, așadar, deopotrivă repatriați și refugiați: încă înainte de experiența refugierii, ei

◀Regiuni mai mari din Europa de sud-est, populate de etnici germani, în anul 1914

trecuseră printr-o masivă ruptură prin repatrierea lor, după care, în anul 1945, a urmat o altă prăbușire catastrofală.

Sosiți în Germania de după război, cei mai mulți dintre germanii basarabeni s-au deplasat spre Suabia, de unde emigrase cândva cea mai mare parte a strămoșilor lor. Un alt grup s-a stabilit, după refugiere, în zona de ocupație britanică, preponderent în Saxonia Inferioară. Mulți etnici germani basarabeni, ale căror peregrinări au luat sfârșit în Germania de Nord și Centrală, au rămas ca „țărani recent refugiați” în zona de est de atunci, unde reforma agrară așa-zisă democratică părea să facă posibilă continuarea existenței lor de țărani. Cu toate acestea, gospodăriile înfiripate cu greu au fost din nou pierdute în timpul colectivizării agriculturii în RDG din anii '50-'60. În perioada postbelică, mulți germani basarabeni au emigrat peste Ocean – mai ales în Canada și SUA, pentru a-și găsi aici o nouă patrie.

Deși integrarea germanilor basarabeni în societatea Republicii Federale Germane a însemnat o reorientare profesională aproape totală, se consideră că ea s-a încheiat cu succes de multă vreme. Ea însă a solicitat o capacitate de adaptare extremă din partea repatriaților, care, provenind preponderent dintr-un mediu țărănesc, s-au pomenit catapultați în societatea industrială germană postbelică. De vreme ce germanii basarabeni nu-și puteau considera situația drept una provizorie – spre deosebire

de alți refugiați și exilați, pentru ei era exclusă revenirea în patria anterioară – , nu le rămăsese altceva decât să-și refacă viața cât mai repede în condițiile existente. În acest sens i-a ajutat convingerea că – după lungi peregrinări istorice – ei s-au reîntors în „patria strămoșească” și, astfel, cercul s-a închis.

Fostul teritoriu colonizat de etnicii germani din Basarabia este astăzi divizat în două părți, care aparțin Moldovei și, respectiv, Ucrainei. Din anii '80 ai secolului al XX-lea, grupuri de călători vizitează cu regularitate fostele colonii germane, fiind întâmpinate cu brațele deschise și fără resentimente. Există mai multe motive pentru care relațiile dintre germanii basarabeni și oamenii care locuiesc astăzi în patria lor de odinioară sunt atât de destins: în primul rând, datorită procedurii de repatriere, nu există pretenții de restituire, dorințe de întoarcere, ofense sau ostilități reciproce motivate istoric. O parte considerabilă a populației actuale a Basarabiei a sosit în țară abia după evacuarea etnicilor germani în cadrul politicii staliniste de populare din a doua jumătate a anilor '40 sau mai târziu. În al doilea rând, în cazul acestui „turism în vechea patrie” este vorba nu doar de sentimente nostalgice, ci și de un ajutor practic la fața locului, necesar și dorit. Reprezentanți ai generației mai în vârstă, dar și urmașii acestora, se implică de mai mulți ani într-o multitudine de acțiuni de caritate concrete. Situată

la periferia unei Europe în creștere, Basarabia actuală își manifestă deschiderea față de susținerea din partea Occidentului. Acest lucru este valabil nu numai pentru ajutorul material, ci și pentru reconstruirea și asigurarea istoriei îngropate a acestei regiuni.

Cezuri și cotituri istorice

Când totul este în floare și splendoare, atunci nu există o priveliște mai frumoasă decât cea oferită de stepa basarabeană. În apropierea coloniilor se văd podgorii fermecătoare cu verdele lor întunecat; mai departe vezi câmpurile lucrute de harnicii germani, plăcute la vedere, și apoi câmpiile splendide cu trandafiri, flori de câmp și ierburi aromate.

Nu e ușor să găsești în preajma coloniilor terenuri cu totul necultivate; din contră, peste tot vezi urmele perseverenței celei mai îndârjite, datorită căreia și aici neamțul s-a priceput să depășească dificultățile și să ajungă la succese avantajoase. [...] Cine are inimă, acela va găsi peste tot aici în țară ceva care să-l emoționeze plăcut. Prin urmare, iată de ce germanii, în general, se simt aici foarte bine. [...] Nicio colonie nu s-a ridicat la nivelul unui oraș; dar fiecare colonie mai mare poate fi numită, cu conștiința curată, un târgușor, iar majoritatea lor, sub aspectul extinderii în spațiu și al populației, sunt mai semnificative decât orașelele de țară ale provinciilor baltice.

Busch, *Materialien zur Geschichte und Statistik*, p. 134 și urm.

Așa a descris cultura rurală a coloniilor germane din Basarabia consilierul colegial imperial rus Eduard Heinrich Busch, care, în 1860, inspectase comunele evanghelic-luterane din regiunea Mării Negre din Rusia, fiind împuternicit de conducerea Bisericii Evanghelice.

Într-adevăr, încă din anii '60 ai secolului al XIX-lea, majoritatea coloniilor germane din Basarabia impresionau prin hărnicie, prosperitate și tihnă. Această imagine bucolică nu ar trebui totuși să voaleze faptul că dezvoltarea economică și socială din coloniile regiunii nu a avut un curs continuu, ci a fost întreruptă, în repetate rânduri, sau trasă înapoi de schimbări grave și cezuri adânci. Seria acestor momente istorico-politice de cotitură s-a întezit și mai mult în secolul al XX-lea, solicitând eforturi considerabile de adaptare din partea coloniștilor.

Experiența de viață și mentalitatea primei generații de imigranți deja erau marcate puternic de tulburările social-politice de după Revoluția Franceză și războaiele napoleoniene. Subjugarea politică din sud-vestul absolutist, dar și viziunea unei „împărății milenare a păcii” în Est, bazate pe religie, evocate de teologii și predicatorii pietiști, constituiau motivele principale de plecare ale emigranților germani din sud. Disponibilitatea pentru emigrare a fost încurajată și mai mult de situația economică apăsătoare.

Sosiți în Basarabia în 1814, coloniștii germani s-au confruntat cu niște condiții

Vedere a localității Leipzig/Basarabia, prin 1930

de viață extrem de dure. Din cauza epidemiilor, mulți dintre ei și-au pierdut viața. Epizootiile, invaziile de lăcuste și recoltele proaste au anulat în repetate rânduri eforturile coloniștilor. Abia la mijlocul secolului al XIX-lea s-a conturat un avânt economic. Populația creștea, apăreau noi colonii. Aceste experiențe au fost concentrate în proverbul cunoscut de toți etnicii germani din Basarabia: „Primilor – moartea, copiilor – nevoile, nepoților – pâinea”.

În Imperiul Țarist prerevoluționar, germanii din Basarabia erau considerați supuși loiali ai Rusiei. Situată într-un fel de „periferie internă”, lumea minorității germane din colonii a rămas, în mare măsură, izolată de politica statului. O cezură acută a avut loc în anul 1871, odată cu anularea

statutului privilegiat de colonist și includerea coloniilor în administrația rusă generală. Cu precădere, anularea scutirii de serviciul militar în 1874, scutire promisă „pe vecie” în Manifestul imperial din 1813, a fost resimțită în coloniile germane din Rusia de Sud ca o încălcare a promisiunii făcute coloniștilor de către Alexandru I. Reintroducerea obligației efectuării serviciului militar și înrolările rigide ale recruților au provocat în anii '70 ai secolului al XIX-lea primul mare val de emigrare, în special spre America.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Rusia s-au răspândit curențe panslaviste și naționaliste, care au destabilizat relațiile dintre poporul rus și minorități în Imperiul Țarist. Au existat

diferite încercări de a restrânge activitatea economică și culturală a coloniștilor germani. Cu toate acestea, coloniștii germani au putut să-și mențină, în mare măsură, autonomia locală și culturală până la începutul Primului Război Mondial.

Abia după legile de expropriere din 2 februarie 1915, asprite în decembrie și, în final, după pregătirile pentru deportarea din iarna anilor 1916-1917, germanii au conștientizat brusc pericolul existențial ce plana asupra întregului grup etnic din regiunea de frontieră din sud-vestul Imperiului Țarist. Invitați în țară de către țari, coloniștii se vedeau acum suspecți de neloialitate, ca germani, fiind stigmatizați drept „dușmani interni”. Doar grație iernii geroase din 1916-1917 și izbucnirii revoluției din februarie, expulzarea forțată în Siberia, prevăzută pentru ianuarie 1917, nu a mai avut loc.

Prin anexarea Basarabiei la „România Mare” (1918), germanii care locuiau aici au scăpat de soarta altor germani de pe litoralul Mării Negre din perioada sovietică. Continuitatea acestui grup etnic părea inițial asigurată. Cu toate acestea, separarea bruscă de regiunea colonizată din sudul Rusiei, de care Basarabia era strâns legată în multe privințe, a adus cu sine noi probleme și cezuri masive sub aspect economico-social și cultural: de exemplu, în timpul reformei agrare din România, nu numai că au fost expropriate terenurile ce depășeau 100 de hectare, ci a fost interzisă cumpărarea terenului agricol, ceea ce a

prejudiciat considerabil șansele de creștere economică ale comunelor germane. Contactele economice cu Rusia au fost întrerupte, fiind înlocuite cu altele, în alte condiții de piață. La toate acestea se adăuga și lupta permanentă, acutizată de politica românească restrictivă referitoare la minorități, pentru menținerea sistemului școlar german și, odată cu aceasta, pentru păstrarea identității culturale.

Pentru germanii din Basarabia, repatrierea din toamna anului 1940 a însemnat, de fapt, întreruperea istoriei lor comune de colonizare și pierderea definitivă a patriei lor basarabene. Puși în fața alternativei de a rămâne în ținutul lor, încorporat de acum în spațiul de influență al comunismului sovietic, sau de a accepta oferta de repatriere din partea guvernului Reichului nazist, etnicii germani se decid aproape complet pentru expatriere, în speranța de a găsi o nouă patrie în cadrul Reichului German. Ei au avut încredere în promisiunea că în teritoriile germane vor fi stabiliți ca grup etnic închis.

Curând însă, s-a dovedit că în cazul repatrierii nu era vorba, în primul rând, de „salvarea” minorităților germane amenințate din Europa de Est, ci că acești așa-numiți „coloniști reîntorși” urmau să servească inginerilor demografici naziști drept masă de deplasare și „rezervă umană” pentru experimentele lor de colonizare în Est. După luni, uneori chiar ani, de ședere în lagăre, între anii 1941 până în 1944, cei mai mulți dintre etnicii germani din Basarabia

s-au pomenit dispersați pe teritoriul Poloniei ocupate. Cazați în gospodării, ai căror stăpâni fuseseră tocmai alungați de trupele de poliție și de SS, nu prea aveau cum să prindă rădăcini. Bărbații apti de luptă au fost înrolați pentru a participa la război, în timp ce femeile, copiii și persoanele în vârstă trebuiau să se descurce singuri în gospodării străine. Cei mai mulți dintre etnicii germani nu considerau drept proprietatea lor legală gospodăriile polonezilor alungați, care le-au fost atribuite.

Prăbușirea celui de-al Treilea Reich și refugierea din ianuarie 1945 au constituit o altă cezură profundă pentru etnicii germani din Basarabia. Acum urmau să privească spre un viitor și mai incert, făcând parte din fluxul de refugiați care se îndreptau spre vest. La circa 130 de ani de la emigrarea din Germania în Rusia de Sud, ei se întorceau ca refugiați în regiunile „patriei lor strămoșești”, devastate de „războiul total” al lui Hitler. Cel puțin 10 000 de etnici germani din Basarabia, așadar, mai mult de o zecime din grupul etnic, nu au supraviețuit războiului și refugierii. Multe femei, copii și persoane în vârstă și-au pierdut viața în urma violenței propriu-zise, a deportărilor, foametei și muncii silnice.

Mentalitate și „capital cultural”

În cursul scurtei, dar schimbătoarei lor istorii, și din cauza condițiilor deosebite pe care le-au găsit în ținutul lor de colonizare,

etnicii germani din Basarabia și-au cristalizat mentalități specifice, moduri caracteristice de comportament, ale căror urme pot fi regăsite chiar și astăzi. Această amprentă tipică s-a format prin convergența mai multor factori care au influențat imaginea socială a comunităților germane. În acest context pot fi accentuate două modele: pe de o parte, atitudinea motivată pietist-religios a unei părți a coloniștilor și charisma lor asupra grupurilor mixte de imigranți care continuau să sosească, iar pe de altă parte, așteptările și cerințele autorităților ruse de supraveghere față de coloniști. În acest context, etnicii germani din Basarabia au dezvoltat un amalgam supra-generațional de moduri de gândire și maxime de acțiune – un „capital cultural”, în care convergeau diverse experiențe și energii. El s-a păstrat în cultivarea reușită a stepei și i-a ajutat și mai târziu, în vicisitudinile secolului al XX-lea, să înfrunte și provocările individuale.

„Zestrea” imigranților: experiența profesională, mobilitatea, spiritul de pionierat

La începutul secolului al XIX-lea, după experiențele negative de până atunci, administrația colonială rusă își dorea ca imigranții să aducă cu sine și anumite calificări: nu erau căutați aventurieri fără mijloace sau „artiști inutili” pentru viața la țară, ci meșteșugari cu experiență

profesională și țărani, familii apte de muncă și „oameni cumsecade”. Ei urmau să fie un exemplu pentru populația locală, prin cunoștințele lor și modul rațional de a munci, și să constituie un element modernizator în societatea agrară rusă, aflată în stagnare. Administrația colonială rusă, promovând dreptul succesoral, valabil în Basarabia timp de decenii – adică fiul cel mai mic moștenea întreaga gospodărie (minorat) – își dorea expansiunea economică și dezvoltarea internă a coloniilor. Astfel, mobilitatea locală sau profesională nu reprezentau ceva neobișnuit pentru coloniști și urmașii lor. Chiar și cei care nu doreau sau nu erau nevoiți să călătorească percepeau dinamismul acesta din mediul lor ca pe un fenomen obișnuit. Spiritul de pionierat făcea parte din elementele-cheie ale mentalității coloniștilor.

Privilegii și autonomie locală: coloniștii ca experiment-model

În interesul realizării scopurilor sale colonizatoare, guvernul rus a acordat coloniștilor străini, în faza stabilirii lor, o serie de privilegii. Printre cele mai importante se află scutirea de serviciul militar și autodeterminarea religioasă, precum și acordarea unor vaste terenuri de pământ (60 de desetine = circa 66 de hectare). Acest pământ „al Coroanei” se găsea în mijlocul fâșiei mănoase de cernoziom din sudul Rusiei, al cărei pământ arabil se număra

printre cele mai bune. Comunităților de coloniști le-a fost acordată, în mare măsură, și o autoadministrare locală. Ele nu erau subordonate administrației generale ruse, cu birocrăția ei deseori ineficientă sau coruptă. Responsabilitatea pentru colonii ținea de o administrație specială de stat, creată în acest scop – „Comitetul de asistență pentru coloniștii din Rusia de Sud”, care, din 1818, constituia autoritatea de supraveghere și control, promovând energic dezvoltarea social-economică a comunităților de coloniști. În Imperiul Țarist autocratic, unde șerbia țăranilor ruși fusese abolită abia începând cu anul 1861, coloniștilor germani le-a revenit rolul de „țărani suplinitori”. Ei au luat parte, ca să spunem așa, la un experiment al unui model de mare amploare: exemplul lor urma să arate că țăranii liberi și responsabili puteau crea mai multă bunăstare socială decât șerbii înrobiți și subjugăți. Identificarea cu acest rol de model, inoculat coloniștilor de către administrația colonială, interiorizată de mai multe generații, era ferm ancorată în imaginea de sine a etnicilor germani din Basarabia.

Etica protestantă, climatul social, sistemul de învățământ

Cerințele referitoare la performanțe și așteptările privind comportamentul coloniștilor, înaintate de autoritatea rusă de supraveghere, coincideau, pe larg, cu

atitudinea spirituală pe care au adus-o cu sine, din vechea patrie, unii dintre imigranții germani. Aceasta își avea rădăcinile în mediul religios-cultural inspirat de pietism, în etica sa comunitară, în tendința de a duce o viață individuală plăcută lui Dumnezeu, și se exprima îndeosebi prin valorizarea muncii și a profesiei. Această îmbinare dintre morala pietistă și politica rusă de modernizare a generat idei-cheie și modele de orientare care au marcat modul de viață și mentalitatea coloniștilor germani din Basarabia, contribuind esențial la prosperarea comunităților acestora.

Ideile pietiste privind egalitatea și comunitatea se completau cu organizarea locală aproape democratică a administrației coloniale, formând principiile fundamentale ale comunei. Responsabilitatea fiecărui individ și simțul comunității, ajutarea aproapelui și solidaritatea cu cei mai slabi sau cu cei aflați la nevoie erau virtuțile coloniștilor, care determinau coeziunea și climatul social din satele germane. Sistemul de învățământ, constituit din școlile bisericești și finanțat de comune, făcea posibil nu numai învățământul elementar, ci punea bazele calificării ulterioare a

generațiilor tinere. El promova dezvoltarea culturală a așezărilor germane din Basarabia și prin instituirea, la Sărata, a seminarului învățătorilor – primul din sudul Rusiei, dar și prima instituție de formare a învățătorilor oficial confirmată din întreaga Rusie – se propaga în coloniile limitrofe din sudul Rusiei.

Conservatorism și inovație

În mediul coloniștilor germani din Basarabia, conservatorismul religios și modernizarea economică nu se aflau în opoziție, deoarece spiritul de pionierat al coloniștilor asigura deschiderea pentru inovații agrare și tehnice. În Basarabia nu-și găseau locul îngustările sectare și ideologiile comunitare colectiviste sau antimoderniste – de tipul hutteriților sau grupurilor Amish din America de Nord. În pofida influenței puternice, în anumite perioade, a curentelor religioase vicionare, aici dominau forțe moderat-pietiste și cumpătat-pragmatice. În societatea coloniștilor, fundamentată religios, pastorii evanghelic-luterani au preluat funcțiile de conducere spiritual-religioasă și intelectuală.

◀ „Catedrala din stepă”, fotografie din 1999. Biserica, construită în comuna Sărata în 1840, a servit în perioada sovietică drept cazinou pentru ofițerii trupelor staționate aici. Înainte de 1989, regiunea Săratei era zonă militară și locație pentru rachete SS-20. La mijlocul anilor '90 ai secolului al XX-lea,

clădirea bisericii și casa de rugăciuni de alături au fost reparate din donații germane, în colaborare cu comunitatea baptistă „Zarea” (Kamtchik?) de lângă Sărata. Ea a fost sfințită la 1 octombrie 1995. Locașul sfânt este în subordinea Bisericii Evanghelic-Luterane a Ucrainei.